

1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

ÉRKEZETT

2018 JAN 22.

Veszprémi Kögyri Jogi Város Polgármesteri Hivatala		
IKTATVA: 2018 JAN 23.		
Ügyirat száma:	KÖZF/2018/1/2018	
Előadó:	Előirat	Melléklet: 05

Javaslat a

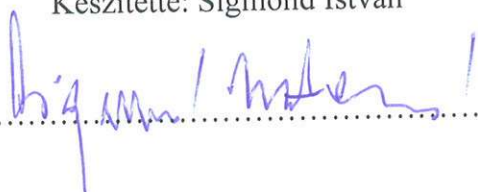
„Veszprémi Állatkert”

települési értéktárba történő felvételéhez

„Egy állatkerti látogatás élmény kell, hogy legyen; az élet csodáira és a természet gyönyörűségeire kell emlékeztetnie az embereket.”

(Az állatkertek és akváriumok természetmegőrzési világstratégiája, Bern 2005. – Budapest 2009.)

Készítette: Sigmond István

 (aláírás)

Veszprém, 2018. január

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:

Sigmond István

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Sigmond István

Levelezési cím: 8200 Veszprém, Ady E. u. 9.

Telefonszám: +36 30 620 28 78

E-mail cím: sigmond.istvan@chello.hu

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: Veszprémi Állatkert (Kittenberger Kálmán Növény és Vadaspark)

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

kulturális örökség

természeti környezet

turizmus

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye:

8200 Veszprém, Kittenberger u. 17. (Veszprém, Fejes – völgy és Gulya – domb)

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik

települési

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

1. Vadasparkból Állatkert

1958. augusztus 1-én, pénteken nyitotta meg kapuit a „Kittenberger Kálmán Úttörő Növény és Vadaspark” Veszprém-ben. A döntően – ma így mondanánk – közadakozásból létrejött Vadaspark (a köznyelvben Állatkert) kisebb – nagyobb megtorpanásokkal ugyan, de mégiscsak folyamatosan fejlődött és fejlődik, modernizálódik napjainkban is.

Az építésben, a létesítésben számos veszprémi vállalat (Erdőgazdaság, Bakony művek, építő vállalatok stb.) vett részt, többnyire a „szocialista brigádjaik” útján, valamint iskolák, intézmények, helyi és környékbeli polgárok, a honvédség tagjai társadalmi munkával. A munkák összehangolását döntően az Erdőgazdaság látta el, Répási László és Nagy Vince erdészeket bízva meg a munkák helyszíni irányításával. A fő koordinációt a Hazafias Népfront és az Úttörőszövetség megbízásából Kasza László, az Állatkert létesítésének (egyik) ötletgazdája látta el.

Az építés idején, de az első években sem volt tisztázott az Állatkert szervezeti hovatartozása, fenntartóként hol az Úttörőszövetség, hol a Hazafias Népfront, hol a Városi Tanács, esetleg az Erdőgazdaság szerepel ilyen minőségben a korabeli iratok, jegyzőkönyvek lapjain.

Végül 1960. április 21-én a megyei úttörő elnök szóban közli a város vezetőivel, hogy a Szövetség május 1-i hatállyal kilép „a fenntartási költségek viseléséből”. Ettől az időponttól lesz egyértelműen a város intézménye az Állatkert, ekkor nevezik ki Répási Lászlót igazgatónak (1963-ig Répási László vezette a Vadasparkot, majd 1963-tól 1983-ig Kasza László).

A szervezeti bizonytalanságok ellenére már az első időszakban megfogalmazódott az a szakmai cél, és megszületett az az elhatározás, amely hitet tett a legfontosabb állatkerti feladatok mellett, túl a természet, az állatvilág csodáinak bemutatásán.

Ezek a következők:

- **ismeretterjesztés** (mai szóhasználattal: környezeti nevelés, zoopedagógia): a vadon élő állatok élőhelyének, életmódjának, biológiájának közérthető formában történő bemutatása (az adott kor színvonalán), és az ide társítható iskolai foglalkozások, szakkörök, táborok – tehát nem öncélú állatbemutató.
- természetvédelem,
- az itt tartott állatokkal kapcsolatos tartás- és szaporodásbiológiai vizsgálatok, megfigyelések, kutatások végzése, a kapott eredmények hasznosítása.
- **a lehető legtöbb látogató „idecsalogatása”,** a környékről, a megyéből, az ország távolabbi részeiből,

Az Állatkert építésének első szakasza nagyjából 1962-ben fejeződik be, többé – kevésbé elkészülnek azok a létesítmények, amelyekre az első évek rohanásában nem jutott idő és energia: elsősorban állatházak, a különféle közművek, de 1963-ra készül el a Vidámpark, az Úttörővasút és az Úttörőtábor is. Ezeket egészíti ki később a Motel és az Erdei vendéglő. Ezzel egy - ma így mondhatnánk – *komplex szabadidőközpont, jött létre Veszprémben, a Séd völgyében, amelynek üzemeltetője a Kittenberger Kálmán Növény és Vadaspark, tulajdonosa Veszprém városa.* De mi veszprémiek az általunk ott végzett sok – sok társadalmi munka okán, szinte kivétel nélkül a magunkénak tudhatjuk és érezzük.

A Vadaspark nem csak a veszprémieknek készült, szívesen látott vendég volt itt mindenki, aki az ország második állatkertjére kíváncsi volt. Helyi sajátosságnak, igazi kurióznak számított például a ragadozómadarak bemutatási módja: ülőfán, kipányvázva, ketrec, rácsok és röpdék nélkül. Terjedt az intézmény híre, a szép környezet és az 1963. után elkezdődött igazi állatkertté válás folyamata egyre több látogatót vonzott. Ezt a vonzerőt erősítették a mind nagyobb számban tartott egzotikus fajok, oroszlanok, bölények, antilopfélék. Különösen nagy lendületet adott a fejlődésnek, az állatkert iránti érdeklődésnek az 1963 októberében Guineából érkezett csimpánz (és egy huszármajom) kölyök. Természetesen Böbe (mert ő volt a

csimpánzkölyök) egy veszprémi származású és a Nyugat afrikai országban dolgozó vízépítő mérnök (Rózsavölgyi Imre) közreműködésével és jóvoltából kerülhetett ide. A megfelelő elhelyezés híján emberközelen nevelkedő és élő kis csimpánz, a maga kópéságával, értelmességével és tanulékonyságával rövid idő alatt a közönség kedvencévé és a legnagyobb vonzerővé vált. Erről gondoskodtak a nagy, országos képeslapok, a napilapok, a rádió és a televízió, valamint a tanulékonyságát, a képességeinek felmérését célzó és egyre tudatosabbá váló vizsgálatok és az ezekről készült és bemutatott filmek is. Mivel jól nevelt emberszabású volt rendszeres kísérője volt Kasza Lászlónak, aki közreműködésével nagyszámú ismeretterjesztő előadást tartott országszerte. A jól működő és hiteles propaganda meghozta a maga gyümölcsét, *az Állatkert és vele a város is országszerte ismert és elismert turisztikai célponttá vált*: látogatóinak száma a város népességének 5 – 6-szorosát tette ki évente.

A Böbével végzett kísérletek a tanulási folyamat jobb megismerését célozták. Ezekkel összefüggésben több cikk, tudományos közlemény, dolgozat jelent meg, elsősorban a pedagógiával, pszichológiával foglalkozó egyetemi tanszékek munkatársaitól. A '60-as évek második felétől Böbe képességeit a festészet terén is bemutatta.

Az '50-es évek kezdetén több állatkertben (pl. London – Desmond Morris) folytak hasonló kísérletek a majmok – elsősorban csimpánzok – „képalkotó” képességeinek vizsgálatára. Hogy ezek híre eljutott-e Veszprémbe, nem tudjuk, de a művek szakszerű, esztétikai elemzésére nálunk is sor került.

A legnagyobb esemény, ami Böbével történhetett 1969. végén, 1970. elején következett be. Az Állatkert lehetőséget kapott, hogy tanulmányozza viselkedését az eredeti élőhelyén, szülőföldjén Guineában. A „rokonsággal” való találkozás megrémítette Böbét, azokhoz menekült és kért oltalmat, akik számára eddigi életének biztonságát jelentették. A „kalandról” részletesen beszámolt a sajtó és film is készült az utazásról, a Guineában történekről. Vélhetően itt szerzett betegségében (echinococcosis) pusztult el 1970. végén.

Böbe elvesztése nem csökkentette az Állatkert népszerűségét, új létesítmények születtek, új állatok érkeztek és főleg nyaranta iskolás gyermekek tucatjai töltötték szünidejük kisebb – nagyobb részét az állatkertben.

Az állatkertté válás folyamata, vagyis az állatállomány átalakulása, mind kényesebb egzotikus fajok tartása, az ehhez szükséges állattartó – bemutató épületek létesítése a '60-as évek közepétől - végétől a '70-es évek második harmadáig tart. Ezekben az években jelentős – rendszeresen szaporodó – csimpánzállomány, de orangután és gorilla is látható Veszprémbe. Nagymacskák, medvék több faja – alfaja látható, és nem hiányoznak a ragadozó-, a vízi- és egzotikus madárfajok, a különféle növényevő emlősök sem. A veszprémi állatkert sem vonhatta ki magát a kor meghatározó állatkerti irányzatának hatása alól: minél több, lehetőleg szaporodó faj bemutatása. Ha egy faj szaporodott, az akkori felfogás szerint ez a megfelelő tartásmód egyértelmű visszaigazolása volt.

Az egzotikumok mellett nagy népszerűségnek örvendett az ősi magyar háziállatok bemutatása (szürke marha, racka és cikta juhok, mangalica, puli, komondor, kuvasz) és az ezzel párhuzamosan, a pásztoréletet és más ősi mesterségeket is bemutató „skanzen”, eredetiek mintázó épületekkel, használati tárgyakkal (cserény, bödönhajó stb.).

Ez a látványos átalakulás a '70-es évek végére lelassul, a '80-as évekre talán meg is áll, a fenntartás, az üzemeltetés nehézségei egyre szembetűnőbbek. Időközben változik a világ, változnak a közönségigények, természetszerűbb, nagyobb állattartó tereket, élethű bemutatókat várnak el a látogatók. Az ehhez szükséges források nem állnak rendelkezésre, de megépül az a csatornahálózat, amely ma is a gerincét képezi az

itteni közműveknek, és megépül az az út (és parkoló) is, amely a Fejes – völgyi bejárat jobb megközelítését biztosítja. Ezek az építkezések (már a '80-as évek végén járunk) bár szükségesek voltak, nem tettek jót az Állatkert népszerűségének. Az állattartás hiányosságai, a tartott fajoknak a lehetőségekhez képest túlzóan nagy száma, a háziállatok skanzenszerű tartásának visszaszorulása miatt bírálatok zúdulnak az állatkertre. A lovas profil megerősödése csak egy szűkebb kör számára volt elérhető, az átlaglátogató számára nem jelentett igazi, folyamatos vonzerőt. A '90-es éveket a korábbi terhektől való szabadulás, faj és egyedszám csökkentése, a meglévő bemutató területek „szellősebb” benépesítésére való törekvés, az állatok jobb ellátásának biztosítása jellemezheti. Valódi fejlődésre, az állattartó helyek átalakítására (a már kiürített férőhelyeken) csak az évtized utolsó éveitől nyílik lehetőség. A szűk férőhelyek helyett korszerűbb, látványosabb bemutatók építése csak az ezredforduló után (2002. – 2003.) indulhatott meg és gyorsuló ütemben folytatódik napjainkban is.

Eltűntek a ketrecek, az alkalmatlan építmények, új és tágas helyre kerültek a nagymacskák, a különféle majmok többsége. A használható és felújításra érdemes épületek új funkciót kaptak (oroszlán – ház, ocelot – ház, majom házak). A Gulya dombon látványos Afrika kifutó létesült a lovas pálya helyén. Már új fajok is érkeztek, antilopfélék, orrszarvú, különféle madarak.

Sikeresen lezárult a terület bővítésének évek óta húzódó ügye, teret biztosítva a további fejlődésnek. Ennek a napjainkig tartó töretlen folyamatnak eredményeképpen létesült a Csimpánzvilág, az elefántház, zsiráfház, új épületet kaptak a rinocéroszok, láthatunk fókát és pingvint, hatalmas madárröpdét, s a folyamat nem zárult le.

Az állatkert régi presztízse, ha lassan is, de kezdett helyreállni, a '90-es évek ingadozásai után ismét 200 ezer fölé emelkedett az évente idelátogatók száma, mára pedig közelíti a 400 ezer főt.

2. Ismeretterjesztéstől a zoopedagógiáig

Az alapvető ismeretterjesztést az állatok mellett elhelyezett feliratok szolgálták és szolgálják ma is, de ezek megjelenése, információtartalma óriási változáson ment át az elmúlt közel 60 évben.

A részletesebb, elmélyültebb ismereteket speciális foglalkozásokon kaphatják meg az érdeklődők, amelyek szakkörök, állatkerti táborok, célzott rendezvények, bemutatók útján jutottak és jutnak el a közönséghez. Az állatkerti szakma fejlődése, a természetről alkotott általános felfogás változásai, a környezetvédelmi, természetvédelmi tudatosság erősödése, az állatbemutatók természetszerűbbé és egyre látványosabbá válása gyorsuló ütemben bővítette az ismeretterjesztés kereteit. Ezek a változások a veszprémi Állatkertben is nyomon követhetők: a '80-as években a „környezeti nevelés”, a '90-es évek közepétől már a „zoopedagógia” az állatkerti oktatás – nevelés megfelelő elnevezése. A szakmai fejlődés egyre inkább megkívánta az érdeklődőkkel való szakszerű foglalkozást, egyre több olyan pedagógust találunk a városban, a környéken, aki szakmai ambícióinak terét itt találja meg. A '90-es évek közepétől már az Állatkert is alkalmaz főfoglalkozású, pedagógus végzettségű munkatársat.

Ezzel párhuzamosan fejlődnek az egyes állatok és a látogatók közvetlen találkozásait biztosító, karámon – kifutón – röpdén belüli és kívüli állatbemutatók, látványteretéseik módszerei. Ezeknél fontosak a látványelemek, de sohasem válhatnak cirkuszi produkciókká. Főszereplői egyes kiválasztott állatok és azok a gondozók, akik nagy biztonsággal tudják irányítani a rájuk bízott állatok mozgását, cselekedeteit.

Már a megnyitást követően megkezdődött a ragadozó madarakkal való foglalkozás, ami nagyszámú érdeklődő fiatalat vonzott ide. A madarak beszerzése akkoriban nem okozott különösebb nehézséget és több ritkasághoz is sikerült hozzájutni. A solymászokat Nádai Sándor fogta össze, az ő keze alatt váltak solymásszá azok a gyermekek, akik közül néhányan még ma is hódolnak ennek a nemes szenvedélynek. Madaraikkal rendszeresen tartottak bemutatókat, részt vettek a várjátékokon Nagyvázsönyben. Több nevezetes madár is megfordult a kezén, de máig a legemlékezetesebb talán Szultán volt, a parlagi sas, amellyel annak pusztulásáig dolgozott 1959-től 1997-ig (38 év!).

A természetvédelmi, majd az állatkerti állatok tartására vonatkozó szabályok szigorodása megnehezítette ugyan a madarak beszerzését, de a szükséges engedélyek birtokában egészen a legutóbbi évekig lehetett rendszeres bemutatókat tartani.

Az Állatkert történetének mindegyik időszakában volt egy, vagy több olyan állat amely közismert volt kezelhetősége, közönségtűrő képessége, különlegessége miatt. Ezek között sorolhatjuk fel Szultánt, a parlagi sast, Mauglit, a farkast, Nórát, az oroszlánt, természetesen Böbét, később Mónit is. Majd következett Döme és Kata, kamcsatkai medvék, Bébi, az elefánt, Milla és Móni csimpánzok, majd Suzy, szintén indiai elefánt. Később fókák, pingvinek, a vörös varik és természetesen Pablo, az orrszarvú. Itt kell megemlíteni azokat a munkatársakat, akiknek közreműködése, személyes adottságai nélkül ezek a „közönségkapcsolati vezérképviselők” ismeretlenek maradtak volna: Gereben Írisz, Vecsey Ervin, Keresztes Ferencné, Nádai Sándor, Beke Péter, Saáry Károly, Simon András, Takács Zoltán, Lódi Róbert és Marokházi Csabáné, hogy a teljesség igénye nélkül néhányukat megemlítsük.

A kezdeti időkben szervezett szünidei táborokról talán még nem beszélhetünk, de minden nyáron több tucatnyi gyermek töltötte szünidejét, vagy annak egy részét az állatkertben. Felügyeletük, foglalkoztatásuk sem feltétlenül felelt meg a mai „tábori” követelményeknek, inkább önkénteseknek tekinthetők, akik közreműködnek az állatok ellátásában, gondozásában és főként a takarításban. Munkájuk jutalma a kedvenceikkel való közvetlen foglalkozás lehetősége: ismerkedés a solymászattal, lovaglással, vagy a táplálékállatok begyűjtése (verébvadászat, egérfogás stb.). Ezek a gyermekek részben az itt dolgozók családjából, ismeretségi köréből és olyan veszprémiek közül kerültek ki, akik nem sajnálták az időt és a fáradságot az itteni élményekre.

Az igények egyre növekedtek, a gyermekekkel való foglalkozás egyre szervezettebbé, céltudatosabbá vált: „kis zoológus” szakkörök (az állatkertben, vagy az iskolában), lovas foglalkozások, lovas-, zoo-, és erdésztáborok, szerveződtek és jellemző volt a túljelentkezés. Ezeknek a lebonyolításához már nélkülözhetetlen volt az értő és elkötelezett pedagógusok közreműködése, szezonális alkalmazása.

Egyre szélesedett a társintézményekkel, iskolákkal való együttműködés (Úttörőház–Gyermekek háza, Szilágyi, Dózsa, Báthory stb. iskolák). Ez a napi szintű együttműködés a hagyományoknak megfelelően folyamatos és legtöbbször az adott iskola egy, vagy több elkötelezett tanárához, nevelőjéhez kötődik.

Lassacskán a tárgyi feltételek is javulgattak, a kiállító terem, a trópusi ház, majd a „Kölyökdsungel” végül a „Böbe majom tanodája” jelzik ennek a folyamatnak egyes, emelkedő színvonalú állomásait.

A „személyi feltételek” eleinte külsős, de mindenképpen elkötelezett tanítók, tanárok, nevelők segítségével voltak biztosíthatók. Közülük néhányat érdemes említeni, így Bontó Józsefnét, Bilku Rolandnét, Bali Józsefet, H. Vass Ildikót, Ján Miklóst, Bárdossyné Stolár Klárát, aki a '90-es évek közepétől az Állatkert első főfoglalkozású zoopedagógusa volt és az őt követő Csizmadia Károly tanár urat. A környezeti nevelés,

a zoopedagógia térnyerését, az ismeretek rendszerezését segítették különféle kiadványok, füzetek is a '90-es évek közepétől.

Ismertető kiadványok, füzetek könnyítették és könnyítik a látogatók tájékozódását az itteni látogatás során. Az első ebben a sorban a Kasza László és Nagy Jenő által jegyzett, „*Kittenberger ZOO Veszprém*” címmel jelent meg, 1961-ben. Az azóta eltelt időben talán tucatnyi is megjelenhetett, az aktuális változásoknak megfelelő gyakorisággal, egyre igényesebb külsővel és tartalommal.

3. Az Állatkert, mint turisztikai célpont

Ha szeretnénk meghatározni, műfajilag besorolni az Állatkertet meglehetősen nehéz feladatra vállalkozunk. Az előbbiekből is kitűnik, hogy alapvetően egy olyan sokfunkciós intézmény, amely az állatok tartásával, bemutatásával, oktatási – nevelési – ismereterjesztési, természetvédelmi, kutatási stb. célokat követ, és ezek közül több feladat egyidejű teljesítésére képes. Minél több a jó minőségben teljesített – teljesíthető cél, az intézmény annál inkább az érdeklődés középpontjába kerül és egyre több látogatót vonz. A sok látogató pedig nem csak az intézmény fenntartását alapozza meg itt teljesített vásárlásaival, hanem a település, a térség gazdaságára is ösztönző hatással van. Ha ebben a megközelítésben nézzük az Állatkertet, akkor egyértelműen kijelenthető, hogy kiemelkedően fontos turisztikai vonzerő, ami a látogatottsággal jellemezhető a legegyszerűbben.

A rendelkezésre álló adatok szerint az állatkert népszerűsége gyorsan nőtt, egyre több és egyre távolabbi településről érkeztek látogatók. A „Böbe korszakban” létszámuk meghaladta az évi 200 ezer főt. A '80-as évekből fennmaradt adatok már többnyire 300 ezer főnél több vendégről tanúskodnak. A nagyobb megrázkódtatások, mint a rendszerváltás, vagy az 1995-ös év visszaeséseket eredményeztek – 200 ezer alá csökkent a látogatottság, majd lassan visszakúszott 200 ezer fölé. A 2000-es évek látványos beruházásai meghozták a maguk eredményét, a látogatottság elérte, majd meghaladta a 300 ezer főt, mára pedig valósággá vált az évi 350 ezer főt meghaladó látogatólétszám. Mindeközben átrendeződött a látogatók összetétele. A kezdetektől a '80-as évek végéig a látogatók több mint 50 %-át az iskolai csoportok tették ki. A '90-es évek második felétől vált jellemzővé a családi kötelékben ide látogatók többsége.

Ahhoz, hogy az Állatkert, mint turisztikai célpont tartósan a felszínen tudjon maradni hiteles attrakciókkal, programokkal, információkkal kell a látogatókat szolgálni. A veszprémi Állatkert ennek a követelménynek – egy – két rövidebb átmeneti időszakot nem számítva – mindig képes volt megfelelni. Az átmenet a XX. század állatkertjéből a XXI. századba, és a mai követelményeknek megfelelni nem volt könnyű, de mégiscsak eredményes volt. A fejlődés íve 10 – 15 éve töretlen, rendszeresen új és még újabb attrakciók várják és csalogatják a látogatókat.

Hogy mindez így alakult – alakulhatott, az nem csekély mértékben köszönhető a hely szellemének, az alapítók által megfogalmazott, vagy kimondatlanul is gyakorolt állatkerti „ars poétikának”, amiből kinőtt és gyarapszik a Kert szellemisége.

6. Indokolás az értéktárba történő felvétel mellett

A veszprémi Állatkert az alapítása óta eltelt közel 60 évben összenőtt a várossal, meghatározó turisztikai célponttá vált. Létezésével, fejlődésével, az itt folyó szakmai munka révén hiteles intézménnyé fejlődött a látogatók és az állatkertész szakma számára egyaránt. Veszprém az ország második (egyések szerint harmadik) állatkertjeként sok olyan úttörő megoldást alkalmazott, amellyel kivívta az adott kor

elismerését. Hogy ezek a megoldások idővel elavultak, az szinte természetes. De ebből nőtt ki az a megújulási és továbblépési képesség, ami a legnehezebb és legváltásosabb időben is megtalálható volt az intézményben és munkatársaiban, az éppen aktuális üzemeltetési formától függetlenül.

Az Állatkert alapítása, építése körüli években súlyos terheket hordozott a város. Talán éppen ezért az első pillanattól kezdve értelmes céljává vált a veszprémieknek, segíthetett a lelki terhek viselésében, volt miről nyíltan, őszintén beszélni. Ezzel hihetetlenül erős lokálpatrióta kötődések és elkötelezettségek születtek, megerősítésükre az Állatkert szinte folyamatosan szolgáltatott okot, így a kötődések tovább szálltak az alapítók utódaira, és szállnak tovább napjainkban is az unokákra, dédunokákra. Ez teszi igazi Veszprémi értékévé az Állatkertet.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

www.veszpremzoo.hu

- Kasza László--Nagy Jenő: Séta a veszprémi Kittenberger Kálmán Növény- és Vadasparkban. Kiad.: TIT, Veszprém, 1961
- Kovács Zsolt: ZOOMUTATÓ, Kittenberger Kálmán Növény és Vadaspark, Veszprém Zoological Gardens of Hungary (A Brief Guide), Corvina, Budapest
- Huba László: Budapest – Veszprém – Bakony, Panoráma, 1965.
- Rockenbauer Pál: Böbe a képernyőn, Élet és Tudomány. XXIII./46. 1968.XI. 1. p. 2175.
- Hungler József: Veszprém, Panoráma, 1971.
- Zsigmondi Mária: Az elveszett Paradicsom, Nők Lapja, 1978. szeptember 11. p. 10 – 11.
- Balassa László – Kralovánszky Alán: Veszprém, Panoráma, 1982.
- Farkas Henrik: Majomtörténetek, Móra Kiadó, Budapest, 1984.
- Kasza László: Rudi, Élet és Tudomány, 1984. június 22. p. 799
- Déri Eszter – Wéber Lajos: Állati sors, Mai Nap, 1989. szeptember 29. p. 12 – 13
- Dr Farkas Henrik: A majmok világa, Hungalibri, Budapest,
- Thierry Lenain: La peinture des singes, Syros Alternatives, Paris, 1990.
- Dallos Zsuzsa: Elvámolták Zsuzsit, Kurír, 1991. október 24.
- Kovács Zsolt: Négylábú menekültek Eszékről, Népszabadság, 1991. november 27. p. 8.
- Rácz Gábor: Az IL - 18-as első osztályú utasai. In: Sokszor tizenkét hónap az erdőn, Nimród Alapítvány – Nimród Vadászújság – Dénes Natúr Műhely Kiadó,
- Bali József: Válaszúton az állatkertek, Napló, 1996. november 8. p. 4.
- Kovács Zsolt: Állatok és Állatkertek, Aqua Kiadó, Budapest, 1996.
- Puskás Imre: Utazás ZOOKOLÓNIÁBA, Kittenberger Kálmán Növény és Vadaspark, Veszprém, 1998.
- Kovács Zsolt: Zebrák, Majmok, Oroszlánok, Ciceró Könyvkiadó, 2001.
- Sigmond István: A Kittenberger Kálmán Növény és Vadaspark, In: A Séd Völgye Veszprémben, Bősze Ferenc, Veszprém, 2000. p. 30.
- Dörmögőék, Szerk: Bárdossyné Stolár Klára, Kittenberger Kálmán Növény és Vadaspark, Veszprém, 2003.
- Szaksz: „Lehet ezt a bukázó sast nem szeretni?“, Presztízs, 2004. szeptember, p. 34.
- Környezetgazdagítás, Kittenberger Kálmán Növény és Vadaspark, Veszprém, 2005
- Állatkerti Füzeteim, Emlősök 1. Madarak 2. Természetvédelem 3. Szerk. Bárdossyné Stolár Klára, Kittenberger Kálmán Növény és Vadaspark, Veszprém

Madagaszkár, Szerk. Bárdossyné Stolár Klára, Kittenberger Kálmán Növény és Vadaspark Veszprém, 2007.

A Fejes – völgyi csoda ötven éve, Zalai Hírlap, 2008. január 19. Zalaegerszeg
Sigmund István: Az első ötven év, Élet és Tudomány, LXIII./31. 2008. 08. 01. p. 966.

Varga Béla: Veszprém város lexikona. Veszprém, 2009: 976 oldal. (425–427)

Horváth Éva: A Jeruzsálemhegyi Baráti Kör huszonöt éve, Jeruzsálemhegyi Baráti Kör, Veszprém, 2015. p. 47 és 50

EGYÜTT A VADVILÁG JÖVŐJÉÉRT. Az állatkertek és akváriumok természetmegőrzési világstratégiája. Állatkertek és Akváriumok Világszövetsége (WAZA) – Magyar Állatkertek Szövetsége (MÁSz), Bern 2005. – Budapest, 2009.

Feldolgozásra váró dokumentumok, források az Állatkert történetéből:

- Böbe filmek
- az Állatkert fotóarchívuma
- Magnókazetták az Állatkerttől: Kasza László magnóra mondott visszaemlékezései 1983-ból: 5, vagy 6 db min. 60 perces kazettán, leírva sohasem voltak.

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe: www.veszpremzoo.hu

III.

MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális dokumentációja

Fényképek külön mellékletben.

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek

Somfai Balázs, Kovács Zsolt, Dr. Andréka György támogató levelei külön mellékletben.

3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

Az előterjesztéshez csatolt saját készítésű fényképek felhasználásához hozzájárulok.

Veszprém, 2018. 01. 19.

Sigmund István